

DOI: 10.38004/sobad.1692115

MODERN İSTİSMÂR'A ÇÖZÜM ALTERNATİFİ OLARAK HENRY DAVID THOREAU'NUN İTİDÂL FELSEFESİ

HENRY DAVID THOREAU'S PHILOSOPHY OF TEMPERANCE AS AN ALTERNATIVE SOLUTION TO MODERN ABUSE

Prof. Dr.

Adem PALABIYIK

Bitlis Eren Üniversitesi

adem.palabiyik@hotmail.com**Eda TOPAR**edatopar@gmail.com

Doç. Dr.

Yunus KOÇ

Muş Alparslan Üniversitesi

yunuskoc2@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Alınma/Received: 05.05.2025

Kabul/Accepted: 31.08.2025

Telif Hakkı: Bu çalışma Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 License altında lisanslanmıştır [\(CC BY NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Copyright: This article is licensed under Creative Commons

AttributionNonCommercial 4.0

International License [\(CC BY NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Yeni Çağ ile birlikte tezahür eden ve yüksek sanayi faaliyetlerinin teşekkülü ile son raddeye ulaşan modernitenin, toplumları nasıl ifsat ettiğini ve insan hayatını nasıl sekteye uğrattığını olabildiğince makul bir zeminde tartışmaktır. Söz konusu bu tartışmayı, Henry David Thoreau cihetinden gerçekleştirmek önceliklerimiz arasındadır. Bilhassa Amerikan toplumu üzerinden moderniteyi eleştiren Thoreau, ne yazık ki bu eleştirilerinden ötürü, sözde demokratik olan Amerika hükümeti tarafından birtakım cezalara çarptırılmıştır. Ona karşı Amerika hükümeti tarafından uygulanan caydırma politikaları, bizi, Batı'nın özgürlük anlayışını yeniden düşünme ve irdelemeye teşvik etmektedir. Özellikle bugünlerde, dünyanın ne hâlde olduğunu idrâk edebilmemiz, Batı güdümlü modernitenin yeniden masaya yatırılmasına kapı aralamaktadır. Dolayısıyla bu makale ile beraber, kâr mülâhasasına dayalı menfaatleri söz konusu olduğunda, kendi vatandaşını bile harcamaktan çekinmeyen Avrupa uygarlığının, perde arkasındaki gerçek yüzünü gün yüzüne çıkarmayı ve Batı temelli "İnsan Hakları" söylemlerinin, lafûgüzaftan ibaret kaldığını gözler önüne sermeyi gaye edindiğimiz söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Başkaldırı, Doğa, Modernite, Sade Yaşam, Uyanış.

ABSTRACT

The primary purpose of this study is to discuss, as rationally as possible, how modernity, which manifested itself with the New Age and reached its peak with the emergence of high industrial activity, corrupts societies and disrupts human life. Conducting this discussion through the lens of Henry David Thoreau is among our priorities. Thoreau, who criticized modernity, particularly through the lens of American society, was unfortunately punished by the supposedly democratic American government for these criticisms. The deterrent policies implemented by the American government against him encourage us to rethink and examine the Western understanding of freedom. Especially today, understanding the state of the world opens the door to a renewed examination of Western-led modernity. Therefore, it can be said that with this article, we aim to reveal the true face behind the curtain of the European civilization, which does not hesitate to sacrifice even its own citizens when it comes to its interests based on profit considerations, and to reveal that the Western-based "Human Rights" discourses are nothing more than words.

Keywords: Rebellion, Nature, Modernity, Simple Life, Awakening.

1. GİRİŞ

Geçmiş çağlardan günümüze kadar olan dönemlere baktığımızda, birçok düşünürün, varoluşsal meseleler konusunda bigane kalamadıklarını ve yaşamış oldukları çağın sorunlarına eğilmeyi kendilerine vazife edindiklerini rahatlıkla görebiliriz. Özellikle iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkin gibi kavramlar üzerinden tartışılan felsefi meseleler, entelektüel camianın sıklıkla ele aldığı ve tartıştığı mevzular olmuştur. Bu kavramlardan hareketle, toplumların ve bireylerin nasıl bir yaşam inşa etmeleri gerektiğine dair ortaya atılan tezlerin, tartışmaya açılan toplumsal problemlerin çözümüne yönelik temel bir gaye güttüğü ifade edilebilir. Bilhassa Yeni Çağ ile beraber, oldukça farklı bir yaşam algısına geçiş yapan modern toplumlarda, hakikatin, gerçekliğin, güzelliğin, iyinin ve doğrunun, sanatın ve değerın taşıdığı misyonun ciddi oranda anlam değişikliğine maruz bırakıldığını görmekteyiz. Özellikle yüksek sanayi ve makineleşmenin etkisiyle birlikte, daha katı bir şekilde niceliksel boyuta evrilen modernite, dönüşmüş olduğu her aşamaya doğrudan bir şekilde toplumları ve bireyleri dahil etmekten geri durmamıştır. Özellikle Avrupa'da insan ruhunu besleyen tüm hasletlerin yitirildiğine işaret eden J. J. Rousseau, *Yalnız Adamın Hayalleri* kitabında, asıl ihtimam gösterilmeye layık olanın, yürek olduğunu ve yalnızca bedene odaklanmanın başarılı bir yaşama yeterli gelmeyeceğine işaret eder (Rousseau, 2012: 93). Yalnızca Rousseau'nun değil, birçok Avrupalı düşünürün de modernitenin toplumlar üzerinde nasıl bir iz bıraktığına dair çeşitli gözlemler ve araştırmalar yaptıkları söylenilebilir.

Bilhassa içinde yaşadığı Amerikan toplumu üzerinden moderniteyi analiz etmeye çalışan David Thoreau, yukarıda ifade edilen meseleler karşısında kayıtsız kalamayan müstesna isimlerden biridir. 1817 ve 1862 yılları arasında yaşamış olan Thoreau, var olan problemleri konuşarak vakit geçirmenin herhangi bir fayda sağlamayacağını düşünmüş ve kendince makul gördüğü bir harekete geçme eyleminden bahsetmiştir. Onun, "başkaldırı eylemi" olarak nitelendirdiği bu eylem, Amerikan aşkıncılarından olan Ralph Waldo Emerson ile yollarının kesişmesinden sonra daha da netlik kazanmıştır. Emerson ile samimiyetini ilerleten düşünür, daha sonra ders verdiği liseden istifa ederek, hocası olarak gördüğü Emerson'ın arazisine bir kulübe inşa etmiş ve böylece kapitalizme meydan okuma eyleminin ilk adımını bu şekilde atmıştır. Bilahare bu kulübede yaşamaya devam ederken, aynı zamanda Amerikan hükümetinin yanlış politikalarını da eleştiren Thoreau,, bu yönde yaptığı protestolar gerekçesiyle tutuklanmıştır. 1846 yılında tutuklanması üzerine "Sivil İtaatsızlık" adlı eserini kaleme alan düşünür, felsefesinin temelini bu kitap üzerine inşa etmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Emerson'ın yanında kalmaya devam ettiği için, onun bilgi birikiminde Emerson'ın da katkıları oldukça fazla olmuştur (Gros, 2017, s. 82-83). Bu ilişkisellikte "insan nasıl yaşamalıdır?" Sorusuna bir cevap niteliğinde, *Yaşamın İdaresi* adlı çalışmasıyla ön plana çıkan Emerson, esas zenginliğin ve gücün, biriktirmekle ve didinmekle elde edilemeyeceğine, bilakis, fazlalıklardan arınarak doğaya uyum sağlamakla kazanılabileceğine dikkat çeker (Emerson, 2016, s. 85). Elbette onun bu yorumu, "bir lokma bir hırka" anlayışını desteklemek mahiyetinde değildir. Nitekim o, insanların nasıl borç batağına sürüklendiğini görmüş ve esas hürriyetin, münzevi ve külfetsiz bir hayatı tercih etmekle tezahür edebileceğine kanaat getirmiştir. Onu bu düşünceye sevk eden en önemli etkenler arasında, Amerikancı çıkar ortaklarını göstermek mümkündür. Zira Amerikan çıkar anlayışına göre, Amerikancılığa zarar verebilecek her türlü hareket, kötü bir eyleme karşılık gelmekle beraber muhakkak cezalandırılmalıdır (Chomosky, 2022: 17). Bu nedenle Amerikan politikasını ihlal eden bütün görüşlerin, caydırma politikaları ile bastırılmaya çalışılması tesadüf değildir. Fakat bütün baskılara rağmen, Amerikan demokrasisinin iç yüzünü anlatmaktan çekinmeyen düşünürler, "başkaldırı eylemi"nin pasif bir eylem olmadığını gözler önüne sermektedir.

Diğer yandan, Thoreau'nun fikirlerinin tesirinde kalarak yaşamına yön veren ve kaleme aldıkları çalışmalarda onun İtidâlli yaşam felsefesine değinmeden geçmeyen düşünürlerin sayısı da oldukça çoktur. Bu nedenle, burada hepsine yer vermek mümkün değildir. Fakat Erling Kagge, David Le Breton, Byung Chul Han gibi sakin bir hayatı savunan bazı önde gelen isimler, özellikle onun “doğada yaşam ve yürüyüş” görüşünden etkilenen isimlerin başında gelir. Örneğin, Breton’a göre; her ne kadar doğada yalnız yürüyüş yapmanın, Rousseau’dan Stevenson’a kadar birçok savunucusu olsa da yürüyüş felsefesini tam olarak temellendiren kişi Thoreau olmuştur. *Yürümeye Övgü* çalışmasında, Thoreau’nun fikirlerine detaylı bir şekilde yer veren Breton, ondan aldığı ilhamla, kişinin kendine giden yolun, doğada tek başına yürüyüş yapmasıyla yakından ilişkili olduğu neticesine varmıştır (Breton, 2008, s. 33). Yine benzer şekilde, Kagge de *Yürümek Adım Adım* eserinde, Thoreau’dan ilgiyle bahsetmektedir. Thoreau’nun ağaçlarla olan yakın münasebetine değinen Kagge, meşe ağacına aşık olduğunu söyleyen Thoreau’nun, doğaya olan eşsiz sevgisinin ne kadar da haklılık payı bulunduğundan bahseder (Kagge, 2023, s. 94-95). Buna ek olarak, günümüzün modern eleştirmenlerinden kabul edilen Chul Han’ın eserlerinde de Thoreau’nun felsefesinden izlere rastlayabiliriz. Zira o, *Yeryüzüne Övgü* kitabında, Thoreau’nun *Walden* çalışmasından alıntılar yaparak, kış mevsiminde yaptığı gözlemleri felsefi bir temele oturtmuştur (Chul Han, 2021, s. 47). Yukarıda yer verilen düşünürler Thoreau’nun çalışmalarından istifade ederek ehemmiyetli yapıtlar ortaya koyan önemli şahsiyetlerden yalnızca birkaçıdır ve birçok düşünür için bu etki geçerlidir (Harding, 1982; Richardson, 1986).

2. GELENEKSEL İSTİMÂL’DEN MODERN İSTİLÂ’YA

Özellikle 1848’de ilk defa Thoreau tarafından kullanılan “sivil İtaatsizlik” kavramından esinlenerek bilgi birikimlerini ve çalışmalarını zenginleştiren önemli kişiler arasında Mahatma Gandhi, Lev Tolstoy gibi isimlerin başta geldiğini eklememiz yerinde olacaktır. O, bazı düşünürler tarafından “münzevi bir umursamaz” olarak görülse de ekseriyetle çok yönlülüğü ile hayranlık uyandıran ve sermaye gücünün vaatlerini elinin tersiyle itmeye muvaffak olan bir düşünür olarak anılmaktadır. Nitekim onu ancak, “yüksek ruh” inancını kaybetmeyenlerin anlayabileceği ileri sürülebilir. Haddizâtında sosyal hayatla irtibatını yitirmeden, yüzünü tabiata dönmeyi başarabilen insan, belki de modern çağın en talihli insanı olabilir. Muhtemeldir ki “gerçek benliği bulmak için, insanlık onu doğada aramalıdır” (Alireza, 2012, s. 63). Aksi halde Thoreau’nun da ifadesiyle, sahte yazgısına aldanarak gereksinim adı altında kendini servetler yığmaya kaptıran insan, tercih ettiği bu ahmakça yaşamın vahametini yolun sonunda muhakkak görecektir (Thoreau, I). Modernitenin amacından sapması noktasında müteselsil bir şekilde sorumlu olan muhtelif oluşumların karşısında insanca bir tavır takınan Thoreau, gittikçe daha da şiddetlenen buhranlı dünyamızda, fikirleriyle var olmaya devam edecektir. Dolayısıyla onun öne sürdüğü temel kavramlar, (başkaldırı, uyanış, sade yaşam, sivil itaatsizlik, doğada yürüyüş...) moderniteyi farklı bir perspektiften değerlendirmek açısından son derece önem arz etmektedir. Son tahlilde Thoreau’nun, modernite tarafından toplumlara sunulan nimetlerin, esasında “zehirli bal” olduğunu göstermekle beraber, (Thoreau, 1960), insanların nasıl istismar edildiğini de açık ve net bir şekilde ortaya koyan önemli bir isim olduğu söylenebilir.

17. yy. ile birlikte yeni bir çağa giren Avrupa dünyası, metafiziksel olan kabulleri reddetmeye eğilim göstermiş ve tasavvur ettiği yeni dünyanın yalnızca fiziksel olana rağbet gösterilerek kurulabileceğine dair birtakım temel tezler ortaya atmıştır. Bununla birlikte “ilerleme, gelişme” mottolarıyla akılcılığı ve rasyonaliteyi yegane prensip olarak gören Avrupa dünyası, sergilediği katı tutum hasebiyle gerçeğin ve hakiki olanın kıstasını belirleyecek olan ölçütü maddeye tahvil etmiştir. Filhakika bütün bu sorunların kaynağının hemen hemen de bu husustan ötürü cereyan

ettiği söylenebilir. Dolayısıyla bu münasebetle buradan yola çıkarak, bu meselelerin tahlil ve terkibe ciddi oranda muhtaç olduğu ifade edilebilir.

İlk başlangıcından günümüze kadar olan sürece gelinceye kadar birçok evreden geçen modern oluşum, günümüz itibariyle teknolojik faaliyetler bakımından en zirve noktada görünmektedir. Yeni Çağda Avrupa uygarlığı üzerinden intikal eden modern anlayış, kuruluş itibariyle “insancılık” ilkesini benimsemiş olsa da bu dayanağını kendi eliyle çürüttüğü aşikârdır. Nitekim önemli mütefekkirlerimizden Teoman Duralı, Batı tarafından üretilen “insancılık” anlayışının, esasında tam olarak “dünyacılık” anlayışına tekabül ettiğini söyler (Duralı, 2003, s. 15-16). Onun bu tespitinden hareketle, Batı’nın üretmiş olduğu modern dünya görüşünün, yalnızca maddi kâr mülâhazasını önemseyerek insanı sıradan bir beşere indirgediği vurgulanabilir.

Bilahare deney ve gözleme tâbi tutulanlar dışında kalan her şeyi yok hükmünde gören bu yeni mekanik dünya görüşüne göre, müteal (aşkın) olana taalluk eden ne varsa “saçma” kabul edilir. İnsanın varlığını ahlâkî olmasına bağlayan Duralı, Avrupa’da zuhur eden Yeni Çağ medeniyetini, midesinden başka hiçbir şey düşünmeyen “ekmek medeniyeti” olarak isimlendirir (Duralı, 2003, s. 164). Artık geleneksel dönemin aşkın insanının yerine, ayakları yere sabitlenen ve hayatını yalnızca görülenler üzerinden tanzim eden, Yeni Çağ’ın modern insanının ikame edildiği söylenebilir. Yeni insan anlayışıyla beraber, her ne kadar “insancılık”, “bireycilik” gibi hümanist tezler ortaya atılsa da bu anlayıştan doğan maksat, “ben” noktasında tikanıp kalmakta ve “biz” şuuruna temas edememektedir. Tabi burada sistemin asıl gayesinin, ne “ben” ne de “biz” olmak adına herhangi bir niyet taşımadığı kuvvetle muhtemeldir. Tam aksine, onun yalnızca kendi çarkını döndürmek uğruna insanları birtakım menfi planlarına dahil ettiği inkâr götürmez bir gerçektir. Zira bireyin değerini sermayeye katkı sağlamasına bağlayan çağdaş bireycilik anlayışı, insanı değil, insanın suistimal edilerek araçsallaştırılmasını kutsal kabul etmektedir. İşte tam da bu sebepten olsa gerektir ki, modern çağın tasvip ettiği hayat görüşünde ahlâkî müeyyideye rastlamak pek mümkün görünmez. Çünkü vicdan duygusuyla yakından alâkalı bulunan ahlâkî kaideler, belli başlı birtakım mesuliyetleri gerektirir. Bu ilişkisellikte baktığımızda, “vicdan, ahlâk, irade, mesuliyet...” gibi değerler manzumesini hayatının merkezine koyan birey için, dış etkenlerin hâkimiyeti söz konusu olmayacaktır. Bu minvalde modern çağ ile beraber, hayatın içinden tüm değerlerin dışlanması altında yatan en büyük etken olarak, insanın kolay ele geçirilebilir ve yönlendirilebilir olma durumu gösterilebilir. Bu konuda önemli mülâhazalarda bulunan Nurettin Topçu, “Biz ahlâk meselesinin kaynağında mesuliyeti buluyoruz” (Topçu, 2016, s. 77) diyerek insan hayatında iradenin ne kadar elzem olduğuna dikkat çekmiştir. Öyle ki bu ahlâkî iradede gaye, kişiyi hiçbir menfaatin önünde eğdirmemek ve benliği kendiliğe bezeyerek, ruhun var oluşunu her daim zinde tutmaktır. Başka bir ifadeyle, kişiyi üst insan ve alt insan olma noktasında yönlendiren iradeyi, dış dünyanın albenisine karşı ‘onurlu bir içsel tepki ortaya koyma kuvveti’ olarak da değerlendirmemiz mümkündür.

Yine benzer şekilde, “insan” kavramını geniş bir perspektiften ele alan Savaş Barkçın, kalbi ve akli arasında gerekli olan münasebeti kuramayan modern insanın bunalımından bahsetmektedir. Yeni bir döneme geçişle birlikte, insan hayatındaki birçok zaruri değerleri tasfiye eden modernitenin, insanı içsel dinamiklerinden soyutlayarak kendisine ve çevresine yabancı bir hâle getirdiği ifade edilebilir. “İnsan” kelimesinin, “ünsiyet” kelimesiyle aynı kökten geldiğine işaret eden Barkçın’a göre, insan ancak “öteki” ile kaynaşarak ve “biz” şuuruna vararak gerçek manada insan olabilir (Barkçın, 2018, s. 310). Onun bu söylemlerini de göz önüne alarak Batı temelli insan anlayışının, “insan insanın kurdudur” mottosundan başka bir ilke üretmediği rahatlıkla söylenebilir. Hâliyle şu durumda, insanî özelliklerin ve duyguların giderek daha da yok edildiği bir yere doğru gitmekte olduğumuzu fark etmemek mümkün değildir. İnsanı daima

“müşteri” statüsünde görmek isteyen Yeni Çağ dünyasında, kişiyi kendisiyle ve çevresiyle barışık bir hâlde özne olarak görmemiz ne kadar mümkündür? İşte esas mesele bu soruya verilecek yanıtlarla netlik kazanabilir. Elbette modernitenin “bireycilik” ilkesine aldanıp gönül verenler için bu sorunun açıklık kazanması pek de olanaklı sayılmaz. Zira her şeyi toz bulanık bir hâlde sunan postmodern dünyada gerçekliğe temas etmek hiç de kolay değildir. Dolayısıyla kendisine sunulan çeşitli cazibeler karşısında kayıtsız kalamayan modern insanın, düşünce ve basiret gibi ruhî melekeleriyle hareket etmesi oldukça meşakkatli bir iştir. Bu bağlamda “dünyamızı hakikatin değil, iştihalarımızın gözü ile görüyoruz” (Topçu, 2019, s. 29) diyen Topçu, adeta modern insanın nasıl perdelendiğini anlatmaktadır. Şüphesiz onun bu söylemi, sermayeciliğin ve sömürgeciliğin, insanoğlunun başına ne belalar açtığını anlatmaya yöneliktir. Zira modern insan artık geleneksel dönemde olduğu gibi, eşyanın İstimâline, yani ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasına rağbet etmemekte, kendini cezbetmesine ve içtimai hayatın içerisinde kendisine prestij sağlamasına bakmaktadır.

3. MÜTEAL (AŞKIN) ÖZNENİN PASİF ÖZNEYE İNDİRGENMESİ

Filhakika, içinde bulunduğumuz çağı daha iyi anlamak için, teknoloji öncesi ve sonrası bağlamında teferruatlı bir mukayese yapmamız ciddi derecede önemlidir. Teknoloji öncesi çağa baktığımızda, kendini olabildiğince doğanın bir parçası olarak gören insanın, nasıl bu aşamaya geldiğini ve kendisini dünyanın efendisi olarak görme tuzağına nasıl çekildiğini anlamamız elbette kolay olmayacaktır. Doğal ve geleneksel yaşam sürecinde hayatın her alanında etkin rol oynayan insan, bugün kendisine biçilen rollere ne kadar adapte olmuştur? Ya da onun büründüğü hoşnutluk durumları, ne kadar gerçeği yansıtmaktadır? Bilhassa sosyolojik açıdan irdelenmesi gereken bu sorular, titizlikle üzerinde durmamız gereken sorulardır. Nitekim bu hususta Teoman Duralı, modern insanın büyük bir felaketle yüz yüze geldiğini ve bu büyük felaketi bertaraf etmek için topyekûn bir şekilde mücadele vermek gerektiğini düşünmektedir (Duralı, 2003: 203). Açıkça ifade etmek gerekir ki, modern çağı tüm süreçleriyle takip ve tahlil eden birçok düşünür, insanlığın başına gelen musibetlerin gayet farkındadır. Buna ek olarak bu düşünürler, aynı zamanda mevcut zorluklar karşısında dirayetle durabilmenin oldukça çetin bir mücadeleyi gerektirdiğinin de bilincindedirler. Fakat yine de birçoğu, sağlam bir irade ile başkaldırma eylemi göstermeye muvaffak olan kişilerin, oynanan bütün oyunları bozma noktasında kayda değer başarı elde edebileceklerini inkâr etmezler ve yaşamın esas gayesinin “kişinin kendini bulması” olduğuna dair imalarda bulunurlar (Kaplan, 2022: 31-32). Görüldüğü üzere bu düşünürler için, yanlış temeller üzerine inşâ edilen modern sistem içerisinde bir kurtuluş olabileceğini düşünmek ve insanlığın kurtuluşunu burada görmek, yanlışların en büyüğü olarak kabul edilmektedir.

Modernite karşısında sergilemiş olduğumuz eleştirel tutumumuzu destekler mahiyette fikirler beyan eden Martin Heidegger, moderniteyle hesaplaşmayı kendine vazife edinen bir düşünür olarak Yeni Çağ medeniyetinin tüm çıplaklığıyla ifşa edilmesine yönelik isabetli görüşler ortaya koyar. O, modernitenin beraberinde getirdiği endüstriyel faaliyetleri, Batı’nın çöküşünün sinyalleri olarak görmektedir (Zimmerman, 2021, s. 25). Söz konusu bu çöküşü daha öncesinde özne konumunda bir yer teşkil eden üst insanın, daha sonraları ise nesne statüsüne indirgenerek alt tabakalara düşüşü ile açıklayabiliriz. Zira harikulade vasıflarla mücehhez kılınan insan, aşkın ve içkin yönünü keşfettiği takdirde üst mertebelere erişme imkânı bulurken, modernite ile birlikte tek yöne bakmaya mecbur tutularak adeta gökyüzünden yeryüzüne indirilmiş gibidir. Her şeyin maddeye tahvil edildiği, üstünlüğün ve muteber meziyetlerin madde ile eşdeğer görüldüğü yeni dünya düzeninde önemli görülenler, yalnızca sistemin işleyişine en çok fayda sağlayan şeyler olmuştur. Bu noktada yeni teknolojik aygıtların insan hayatını nasıl

şekillendirdiğini tartışmaya açan Heidegger, mevcut eleştirilerini bütün her şeyin makineleşmesi üzerinden temellendirmiştir. Makineleşme hayatına geçişle beraber bilhassa “emek” kavramı gerçek mahiyetini yitirmiş görünmektedir. Mesela artık el emeğinin, sanatın,ilmek ilmek inşâ etmenin yerini, son model üretim araçları almıştır. Tıpkı el yazması bir mektubun işlevsiz olduğu gerekçesiyle tedavülden kaldırılması gibi, insandan bir parça taşıyan her şey, modaya uymuyor denilerek hor görülmeye başlanmıştır (Zimmerman, 2021, s. 413). Dolayısıyla bugün bizlerin, birçok şeyi tek kullanımlık olarak görmemizin nedenlerinin başında emek eksikliği ve aşırı çeşitlilik olduğu söylenebilir.

Çağımız dünyası, geleceğimiz açısından ciddi oranda kaygı ve endişe verici bir izlenim bırakmasına rağmen, iyiye ve umuda niyet etmek, yaratılış itibariyle mutedil bir kabiliyete sahip olduğumuzu idrak etmek, ucuzluklar karşısında müsamaha göstermemek, bireysel ve toplumsal gelişmelerin önünü önemli ölçüde açacaktır. Sâmiha Ayverdi hanımefendinin de ifadeleriyle; “insan uyanır, insan şuurlanır ve insan düzelirse, düzelmeyecek bir şey kalmaz” (Ayverdi, 2018, s. 258). Evet gerçekten de böyledir, bütün mesele kişinin kararlılığı ve sebat göstermesi ile yepyeni bir boyut kazanabilir. İnsan ancak ölçülü ve ahenkli bir denge hâlini gözettiği takdirde taassubun esaretinden kurtulabilir.

Söz konusu mevzu edinilen bu meselelerin, lafûgüzaf olarak kalmaması oldukça mühimdir. Bu sebeple, ele alınan hususlarda önemli katkılar sağlayabilecek olan bazı düşünürlerden olabildiğince istifade etmek faydalı olabilir. Bu anlamda kendi hayat tecrübelerinden yola çıkarak insanları itidâlli bir hayata davet eden Thoreau'nun temel felsefesine başvurmak yol gösterici bir ehemmiyette görülebilir. Nitekim o, modern bunalımdan kurtulmanın çaresini doğrudan doğanın içerisinde, sâde bir yaşam sürmekte bulan bir isim olarak bilinir. Hülâsa, bizler onun bu minvalde öne sürdüğü fikirlerine kulak verebilirsek, sermayenin dönen çarklarına eşlik etmeyi reddetmenin mahrumiyet olmadığını, bilakis, hürriyet olduğunu bir nebze de olsa anlayabileceğimizi ümit etmekteyiz.

4.DAVID THOREAU'NUN İTİDÂL'Lİ YAŞAM FELSEFESİ

Endüstriyelleşmenin ve makineleşmenin zirve yaptığı 19. Yüzyılda yaşamış olan David Thoreau, insanın ve doğanın nasıl sömürüldüğüne şahit olmuş ve eğer herhangi bir önlem alınmaz ise gelecekte vahim manzaralarla karşı karşıya kalabileceğimize dair birtakım önemli tespitlerde bulunmuştur. Modern işçiliğin vaatlerine kanarak kendini fabrikanın çarklarına teslim eden bireyler, geleceği kurtarma adına tüm zamanların en kıymetlisi olan şu ânlarını fedâ etmiştir. Bu eylemiyle kendini gittikçe daha da bitirdiğini ve yoksullaştırdığını fark edemeyen insan, yalnızca gelecek yaşamında zengin olmaya odaklanmış fakat bu uğurda nelerden vazgeçtiğini asla hesaba katmamıştır. Bilhassa modernliğin ve sanayileşmenin ilk başlarında yeni yeni popülerlik kazanmaya başlayan şehir hayatı, insanlara daha cazip gelmeye başlamış ve böylece köyden kente göçen aileler için bambaşka bir hayatın ilk adımları atılmıştır.

Özellikle sanayi ortamında çalışan kişiler üzerinden yaptığı gözlemlerini kaleme döken Thoreau, insanların aşırı bir şekilde durmak dinlenmek bilmeksizin çalışmasını ve üstelik bu hâllerinden memnun tavırlar sergilemesini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir. Thoreau'nun asıl karşı çıktığı durum, kişilerin hayatını idame ettirebilmek için birtakım işlerle iştigal olması değildir. Bilhassa çocuklar ve kadınlar üzerinden yürütülen sermaye odaklı sistem, insanların hayatını daha refah bir duruma getirmek üzerine değil, insanları sömürmek üzerine inşâ edilmiştir. Dolayısıyla Thoreau'nun yaşam felsefesi, doğa ile ünsiyetini kaybeden toplumları, yeniden doğa ile barıştırarak sâde bir hayatın fevkaladeliklerini anlatmaya yöneliktir. O, bir taraftan insanı çepeçevre kuşatan baskın güçlerin insan üzerindeki tesirlerini analiz ederken diğer taraftan da

bu çetin kuşatmayı nasıl bertaraf edebileceğimize dair ciddi derecede kafa yormuştur. Bütün araştırmalarının en nihayetinde, insanın özgür bir yapıya sahip olduğuna, fakat devletler ve sistemler aracılığı ile köleleştirildiğine dair bir kanaate varan düşünür, esas hürriyetin, sömürü sistemlerinin boyunduruğundan kurtulmakla sağlanabileceğini iddia etmektedir. Bu uğurda o, kendi yaşam felsefesinin gereğini yerine getirmiş ve Walden Gölü kenarında kendine özgü bir yaşam alanı dizayn etmiştir (Hodder, 2011, s. 68-69). Kişinin kendi hayatına tatbik edemediği eylemleri, başkalarına tavsiye etmenin uygun olmayacağına inanan Thoreau, seçmiş olduğu İtidâlli yaşamla birlikte, savunduğu ve desteklediği hayata dair dile getirdiği tüm tavsiyelerin fazlasıyla hakkını vermiş görünmektedir. İnsanların çoğunun sırf cehalet ve yanılğaları nedeniyle sahte bir hayata tevessül ettiklerini söyleyen düşünür, bu yanlış eğilimleri yüzünden çok fazla meşgul olduklarını ve gerçek meyveleri toplamaya vakitlerinin kalmadığını vurgular (Thoreau, 2007, s. 18). Üstelik bu gereksiz meşguliyet durumu, ihtiyaçtan değil, sistem baskısından ve kişilerin tamahkârlığından ileri gelmektedir.

Sisteme itaat etmekten başka bir seçeneği olmadığına inandırılan modern insan, sistemin hegemonyası altında gayet mutlu mesut görünmektedir. Fakat bu buruk mutluluk hâlleri, her ne kadar kişi kendine bile itiraf edemese de derin bir umutsuzluğa işaret etmektedir. Nitekim artık “medeni toplumumuz, büyük bir maskeli balodan başka bir şey değildir” (Schopenhauer, 2017: 84). Sabah uyandığında güneşin üzerine doğup doğmadığını fark edemeyecek kadar meşgul olan, apar topar bir şeyler atıştırıp telaşa evden fırlayan insan ne kadar mutlu olabilir? Birçoğumuzun zihni, ihtiyaç dışı aldığımız eşyaların taksitlerini ödeme kaygısıyla dolu değil midir? Hissederek dolu dolu bir yaşam sürmenin, insan hayatında fevkalade bir ehemmiyet taşıdığını vurgulayan Thoreau, yalnızca gün doğumunu değil, bizzat doğanın kendisini de hissetmek gerektiğine ve bunun son derece önemli olduğuna dikkat çeker (Thoreau, 2007, s. 30). Şu hâlde onun bu söylemlerine binaen, gerçek anlamda zuhur edebilecek olan hissetme duygusunun, zaman ve mekân bütünlüğünde tekâmül sağlayabileceği ifade edilebilir. Bugün zamana ve mekâna dair söylemler mevzu olduğunda, eskinin o sâde fakat kaliteli mekânlarının insan üzerinde bıraktığı huzurlu ve dingin esintileri anmadan geçemiyoruz. Birçoğumuz zamanın hızlandığından, vakitlerin bereketsiz olduğundan ve hiçbir şeye yetişmenin mümkün olmadığından yakınıp dururuz, fakat değişen ve hız sistemine adapte bir şekilde tasarlanan modern mekânların, bu durumun en büyük müsebbibi olabileceğini hiçbirimiz aklımıza getirmeyiz.

Burada vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta da çağımızın önemli düşünürlerinden biri olan Chul Han’ın tespitlerine bakılarak görülebilir. O, modern insanın aceleci ve telaşlı hâllerini, sistemin kişilere sunduğu vaatlere bağlar. Bir an önce kendisine vadedilenlere kavuşma iştiağı içerisinde bulunan insan, diğer yandan bu vaatlerin peşinde koşarken hayatının sonuna geldiğini idrak edememektedir (Chul Han, 2023, s. 44). Nitekim daha hızlı yaşamının, daha hızlı ölüm getireceğini düşünemeyen insan, hem yaşadığı ânı öldürmekte hem de ne getireceği belli olmayan geleceğin kaygısıyla hayatını mahvetmektedir. Bunun yanı sıra, günümüzün performans toplumunun, zamanı rehin aldığına değinen Chul Han, topyekûn olarak kişilerin çalışma hayatına zincirlenmiş olduğunu dile getirir (Chul Han, 2021, s. 97). Bu ilişkisellikte, her alanda üzerinde baskı hisseden performans öznesinin, mevcut sistem içerisinde itibarını zedelememek adına, kendinden beklenen tüm davranışlara kolayca itaat edeceği kuvvetle muhtemeldir. Bu sorgusuz sualsiz her şeye rıza gösterme durumunun altında yatan önemli sebeplerden biri de toplum tarafından dışlanma korkusudur. Zira her taraftan kuşatılmış olan insan, bilhassa reklamlar ve sanal mecralar aracılığıyla yönlendirilmekte ve nasıl hareket edeceğine varıncaya kadar her şeyi mevcut düzene uygun olabilecek şekilde öğrenmektedir.

Örneğin televizyonu açar açmaz, “sen her şeyin en iyisine layıksın” diyerek performans öznesine seslenen reklamlar, bir markete gittiğimizde “al beni” edasında insana göz kırpan ıvır zıvırlar, misafirliğe gittiğimizde karşılaştığımız şatafatlı eşyalar ve dahası, adeta modern insanı konforlu yaşam macerasına sürükleyen bir gayenin işlevini yürütmektedir. Sonu olmayan bu döngüde memnuniyet asla olanaklı görünmez. Zira sistem, sahip olunanlarla kifayet etmeye kesinlikle müsaade etmez ve bunun için her an yeni şeyler sunar. Belki aldığımız bir ürünün henüz taksiti bile bitmemişken, modası geçer ve daha üst versiyonu piyasaya sürülür. Neticede ömrü taksitlerinden evvel biten modern insan, işte tam da bu nedenden ötürü, yaşadığı hayatı yeniden mütalaa etmeli ve belki daha mutedil ve daha kaliteli bir hayatın, huzurlu bir yaşam için zaruri olduğunu kabul etmelidir.

Modern insan için, uyanışın elzem olduğuna dikkat çeken Thoreau, kişinin kendi yaşamını iyileştirme konusunda aktif olması gerektiğine inanır. O, “mekanik araçlarla değil, en derin uyukumuzda bile bizi terk etmeyen şafağa kavuşma umuduyla kendimizi tekrar tekrar uyandırmayı ve uyanık tutmayı öğrenmek zorunda” olduğumuzu ifade eder (Thoreau, 2007, s.104). Şu durumda insanın kendisi adına yapacağı en kutsal eylem, “başkaldırı eylemi” olarak görülür. Doğrusu bundan daha kıymetli, daha zaruri bir şey yoktur. Bu başkaldırı eylemi, kişinin kendi şahsına münhasır ve münasip, en yürünebilir olan makul yolu seçmesine yönelik bir eylemdir. Dolayısıyla burada kastedilen asıl gayenin, asla dünyadan el etek çekmeye ya da kendini toplumdan tamamen dışlamaya yönelik bir tavır takınmak olmadığına altını çiziyoruz. Bilâkis, âdil bir düzen temennisinin gereği olarak, sermayenin ve gücün yalnızca belli bir kitlenin elinde toplanmasının doğru olmadığını ve yeryüzünde hiçbir topluluğun, açlığa mahkûm edilmesinin haklı mazeretlerle açıklanamayacağını açık ve net bir şekilde dile getirmemiz gerektiğini düşünüyoruz. Zira yoksullar ve sömürülen ülkeler üzerinden yığılan sermayelerin, bugün dünyayı ve bilhassa Orta Doğu bölgesini nasıl tarumar etmek için kullanıldığını gayet aşikâr bir şekilde görebiliyoruz. Şu hâlde, dünyayı ele geçirmekle kafayı bozmuş olan birtakım kapitalist güçlerin bu denli gözü dönmüş bir şekilde insanlığını kaybetmelerinin nedeni dünyaperestlik değil de nedir? Yeryüzünde tüm insanlara yetecek kadar sermaye varken, dünyamız olabildiğince zenginken, tüm bu zenginliklerin haksız yollar aracılığıyla sadece belli bir kitlenin elinde tutulması bizleri düşünmeye ve harekete geçirmeye sevk ediyor mu? Yoksa “bana dokunmayan yılan bin yaşasın” tarzında bir umursamazlığı mı tercih ediyoruz? İşte bu umumi meseleler hakkında ciddi şekilde kafa yormak mecburiyetindeyiz. Zira hakiki anlamda özgürlüğü ancak bu şekilde hayatımızın merkezine tayin edebiliriz. Thoreau’nun da ifadesiyle; “elin genişse hurma ağacı gibi cömert ol, fakat eğer durumun bir şey bağışlamaya el vermiyorsa, selvi gibi bir azat yani özgür insan ol” (Thoreau, 2007, s. 93). Dolayısıyla insan belki yapamadıklarından sorumlu değildir fakat tercihleri ve niyetleri noktasında bir mesuliyet taşımaktan asla muaf tutulamaz. Dünyayı değiştirmeye gücümüz yetmeyebilir, lakin kendimizi değiştirmek, dünyayı değiştirmek adına atılan kıymetli bir adım mesabesinde. Tenezzülsüz, sâde ve bir o kadar da kaliteli hayata bizleri davet eden Thoreau, bunun için öncelikle zihni boş gürültülerden arındırmak gerektiğine işaret etmiştir. Yaşamın anlamı ancak bu şekilde tecelli edecektir. *Sessizlik Üzerine* adlı çalışmada, Thoreau’nun hayat görüşünü destekler nitelikte fikirler beyan eden Breton, zamanın askıya alındığı sessizlik vakitlerini, “insana kendi yerini bulma ve huzura erme imkânı sunan bir geçidin açıldığı anlar” (Breton, 2021, s. 158). olarak tarif eder. Dünyanın gürültüsünden bizleri uzaklaştıran bu anlar, bireye, hakikatin ve gerçekten de kıymete değer olanın ne olduğunu idrak ettirme açısından son derece mühimdir.

Özellikle modern, çağdaş yaşam hakkında araştırmalar ve gözlemler yapan birçok düşünürün, yeni dünya tasavvuruna dair muhtelif meseleler üzerinde bir mutabakat sağladıkları

söylenabilir. Mesela onları ortak paydada buluşturan önemli tespitlerden birisi de modern çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışının, umumî ve hususî yaşamda bazı krizlere neden olabileceği yönündeki bulgular olmuştur. Bu bağlamda, modernleşme sürecini ve modern çoğulculuğu “anlam krizi” cihetinden ele alan Peter Berger ve Thomas Luckmann, patlak veren mevcut krizleri, Avrupa toplumlarıyla ve sekülerleşme eğilimleriyle ilişkilendirirler (Berger ve Luckmann, 2022, s. 13). Bilgi kirliliğinden mütevellit olarak anlam krizine maruz kalan modern bireylerin, kendi sahsî kimliklerini inşâ etme noktasında çeşitli problemlerle karşılaşması oldukça muhtemeldir. Görüldüğü üzere tüm çıplaklığı ile ele almaya ehemmiyet gösterdiğimiz modern yaşam, insan hayatını çoğalttıkça eksiltmiş ve onardıkça bozmuştur. Nitekim modern yaşama geçişle beraber artan psikolojik hastalıklar ve intihar vakaları, eleştirel söylemlerimizin ne kadar da haklı olduğunu ispatlar niteliktedir.

Netice itibariyle, düşünen ve rahatça nefes almak isteyen kişiler için, Thoreau’nun tavsiye ettiği sakın ve İtidâlli yaşam felsefesinin, geleceğe umutla bakabilmek açısından önemli ölçüde dikkate değer olduğu ifade edilebilir. Onun tasavvur ettiği yaşamda, gereksiz olan hiçbir şeye yer yoktur. Her şey niceliksel açıdan ne kadar az ise niteliksel oranda o kadar çok demektir. “Sanki kendime ait bir güneşim, ayım, yıldızlarım ve küçük bir dünyam var” (Thoreau, 2014, s. 156) sözleriyle, asıl ihtimam gösterilmesi gereken şeylerin doğanın içinde hazır bulunduğu işaret eden Thoreau, mutsuzluğun kaynağını, gösterişli, yaldızlı ve kalitesiz ortamlarda mutluluk aranmasına bağlar. Filvaki gittikçe daha çok zeval ve bıkkınlık yeri hâline gelen şu yeryüzünde, teveccüh gösterebileceğimiz gerçek saadetlere ancak ruhsal ihtiyaçlarımıza karşılık bulabileceğimiz tabiat âleminde rastlayabiliriz. Şu durumda, birtakım saadetleri ve mutlulukları elde etmenin yolunu, çoklukları azaltmakta ve İtidâlli bir yaşamı benimsemekte gören Thereau’nun düşüncelerine ihtimam göstermenin, insanlığın geleceğinin teminatı açısından fevkalade önemli olduğu vurgulanabilir. Aksi hâlde, insanlığın hayrına çalışmayan sistemsel güçlerin, karanlık bir dünyanın kapılarını açarak insanlığı büyük bir felaketle yüz yüze getireceği muhtemeldir.

5.MODERN UMUTSUZLUĞU AŞMAK ÜZERİNE

Dünya var olduğundan beri insanları ayakta tutan, onları yaşama sınırsızlığı bağlayan şey daima “ümit” olmuştur. İnsan, hayatın meşakkatli zorluklarının üstesinden gelebilmek için muhakkak bir inanca, bir umuda sarılma ihtiyacı hisseden bir yapıya sahiptir. İnsan yaşamına dair kafa yoran birçok düşünür, bilhassa “mutluluk” kavramı üzerinden muhtelif araştırmalar yapmışlardır. Yaşanılan her çağ, kendi döneminin düşünürünü yetiştirmiş ve her düşünür, kendi yaşadığı toplumun sorunlarına eğilmeyi kendine vazife edinmiştir.

Bu minvalde, önemli düşünürler tarafından tahlil edilen modern çağ, mutluluğun ve umudun bambaşka bir duruma evrildiği yeni bir çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim modern ve postmodern yeni dünya ile beraber, mutluluğun ve var oluşun, arzular üzerinden ikame edildiği yeni bir aşamaya geçildiğini söyleyebiliriz (Vatandaş, 2015: 42-43). Şu hâlde zahirde hayat dolu görünen günümüz modern insanının, esasında umuda ve mutluluğa dair bir hissiyat taşıdığını söylemek ne kadar mümkün olabilir? Özellikle içtimai hayatla yakından ilişkili olan bu meyandaki bazı sorular, sosyolojik cihetten açıklık getirilmesi zarurî olan sorular olarak görülebilir. Modern öncesi döneme baktığımızda, nitelikli ve saadetli yaşamın kaynağı, aşkın olan bir âlemlerle irtibatlı görünmekteydi. Geleneksel dönemde yaşayan insanlar, huzurlu ve saadetli yaşamdan bahsederken, ekseriyetle “muammer olmak” kavramını kullanmışlardır. Mutlu ve uzun bir hayata karşılık gelen “muammer olmak” kavramı, ne yazık ki modern ve postmodern yaşama geçişle beraber önemini kaybetmiş gibidir. Zira Yeni Çağ, iyi yaşamın

kistasını maddi konfora indirgeyerek mutluluk ve saadet gibi bazı soyut kavramlara, satıhta kalan, derinliksiz yeni anlamlar yüklemiştir. Hâliyle küresel menşeli hayat tarzlarının revaçta olduğu çağdaş dünyada, derin manalar yüklenebilecek birçok kavramın, tehlike arz ettiği gerekçesiyle kavram karmaşasına uğratıldığı açık bir şekilde ortadadır. Zira modern yaşamda kabul gören her şey, sistemin müsaadesi ölçüsünde tasarlanıp sunulmaktadır.

Şu da var ki, içinde bulunduğumuz çağda yaşayan bireyler olarak, müşahade ettiğimiz tüm zorluklara ve olumsuzluklara rağmen, umuda dair açık bir kapı her zaman bulunabilir. Nitekim bizi Avrupa insanından kesin bir şekilde ayıran nokta da budur. Önemli fikir adamlarından, Duralı'nın da dile getirdiği üzere, "ümit devam ettiği sürece yaşanır" (Duralı, 2003, s. 46). Batı ne yazık ki ümidi devam ettirme konusunda başarılı olamamış ve hatta kurmuş olduğu yeni sistemle, insanları umutsuzluğa itmiştir. Tıpkı Batı dünyasını gözlemleyerek bütün ümitlerini yitiren Stefan Zweig gibi, işin içinden çıkamayan sayısız kişi intihara sürüklenmiştir. Bu sebeple ümit beslemek, insan yaşamının huzurla devam edebilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Tabi bu da ancak inançla mümkün olabilir. Ümide olan inanç yok edildiği takdirde, bireysel ve toplumsal hayatların ifsat edilmesi oldukça kolay bir hâle gelir. Böylece bütün çözümler buradan başlar. Bu çözümlere geçit vermemek için yalnızca umut etmek de yeterli değildir, umudu nerede arayacağımız da son derece önemlidir. Zira sahte bir umut, düş kırıklığı ile neticelenmek dışında bir şey ifade etmez. Bilhassa Batı'nın kendi içinde yetiştirdiği düşünürlerin bulgularına ve tecrübelerine baktığımızda, modernitenin nasıl bir açmaza zemin hazırladığını çok daha iyi anlayabiliyoruz. Ruh ve kalbi, zihninin işleyişinden ayrı tutan, hatta ruhun varlığını inkâr etme raddesine varacak kadar katı bir tavır alan modern anlayışın, ruhsal problemleri tetiklediğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Sessiz çığlığa bürünen ruh, özellikle sanatsal faaliyetler aracılığıyla kendini ifşa etmektedir. Mesela Charlie Chaplin filmleri, Beethoven müzikleri bu durumun en bariz örneklerindendir. Şu durumda, umudu ruh ile ilişkilendirmek, ruhsal olan dışlandığı taktirde umudun ve mutluluğun da dışlanacağını fark etmek, içinde bulunduğumuz vahim tabloyu anlayabilmek adına son derece gereklidir. Bununla birlikte, insan hayatında ruhun nasıl bir misyon teşkil ettiği de oldukça mühimdir.

Bu bağlamdan yola çıkarak varacağımız noktada, ruhun çeşitli hâlleriyle karşılaşmamız kuvvetle muhtemeldir. Peki ruhun farklı durumlarıyla yüz yüze geldiğimizde, ruhun esas mahiyetini kavrayabilmenin kıstası ne olacaktır? İşte bu belirsizlikte bizlere rehberlik edebileceğini düşündüğümüz önemli fikir adamlarından biri de, Amerikan aşkıncılarından olan Emerson olmuştur. Thoreau'nun ilgisini çekmeyi başaran ve *Denemeler* serisinin birinci cildinde ruhun muhtevasına değinen Emerson, herhangi bir otoritenin ya da sistemin tahakkümü altına girmiş olan kişilerin ruhlarını "düşük ruhlar" olarak payelendirir. Bununla birlikte, ruhun yüce ve sâde olduğunu ve asla pohpohlayıcı olmadığını söyler (Emerson, 2022, s. 232). Ancak özgün ve saf bir şekilde gerçekliğe temas edebilme ayrıcalığına vakıf olan ruh, iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış gibi tüm zıtlıkları aslî durumlarıyla kavramaya mümeyyiz olabilir. Ruhun bizlerden neler talep ettiği konusunda bazı detaylara dikkat çeken Emerson'a göre; "ruh, bizden sâde ve hakikî olmamızı talep eder" (Emerson, 2022, s. 228). Bu sadeliğe ulaşmanın en kestirme yolu ise tabiatın içinde gizlidir. "Doğadaki her şey anneden söz eder; güneş yeryüzünün annesidir, yeryüzü ise ağaçların ve çiçeklerin annesidir. Varoluş içindeki her şeyin annesi de güzellik ve aşk dolu, ebedi Evrensel Ruh'tur" (Cibran, 2022: 54). Dolayısıyla asıl ihtimam gösterilmeye layık olan şeyler, gösterişli ve yaldızlı olan "aldangaç" hayatın içerisinde değil, dürüst ve asil bir doğrulukta, yalın ve doğal bir hayatın içinde bulunabilir. Zira hakikî olanın özünü keşfetmek, yapaylıklar aracılığıyla değil, tabiat âleminin vesilesiyle tecelli edebilecektir.

6.ESAS OLANIN MAHİYETİNİ KAVRAMAK

Söz konusu meselemizle çok yakından alâkalı bulunduğunu düşündüğümüz eserlerden biri de yine Chul Han tarafından kaleme alınan *Güzeli Kurtarmak* adlı çalışma olmuştur. Kitapta geçtiği üzere, pürüzsüz olanın güzel addedildiği yeni modern dünya, güzelin can çektiği bir ölüm çemberini andırmaktadır. Doğal güzelin karşısına karşıt bir argüman olarak konumlandırılan yeni “dijital güzel”, kişilerin haz ve beğeni duygularına hitap etmekten başka bir gaye gütmeyiz. Sermayeye boyun eğmiş görünen güzellik, dış güdümlü bir yapıya dönüşmekle beraber, doğal estetik yönünü yüksek oranda kaybetmiştir. Bu durumda sanatın ve sanatçının özgür olduğuna inanmak bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Nitekim tek gayesi maddi kâr elde etmek olan modern sanat, kendisini inşâ edenlerin özgür iradeleriyle değil, talep edenlerin taleplerine karşılık verme amacıyla meydana gelmiştir (Chul Han, 2021, s. 26-27). Bu duruma itiraz edenler ve özgün sanatçılığın sürdüğünü düşünenler elbette olacaktır. Nadiren de olsa özgünlüğün var olduğu inkâr edilemez. Fakat ekseriyetle her alanda her şeyin birbirinin kopyası olduğunu da görmezden gelmemek gerekir. Tam da burada Zygmunt Bauman’ın, “toplumun her bir bireyi eşsiz ve özgür iradesini kullanarak kendi amaçlarının peşinden koşuyorsa düzene uygunluk nereden geliyor?” (Bauman, 2020, s. 11). Sorusuna hak vermemek elde değildir. Haddizâtında özgürlük iddiasında bulunanlar için, öncelikle kendilerine sunulanlar karşısında ne kadar müstağni kalabildiklerine bakmak lazım gelir. Metnin devamında, şehir hayatının insanları doğadan, kasabaların özgürlüğünün ise insanları doğanın kurallarından ayırdığına işaret eden Bauman, gerçek özgürlüğün, doğa ile bütünlük sağlamakla elde edilebileceğini vurgular (Bauman, 2020, s. 52). Aksi halde, çeşitli oyun ve cilveleriyle gönlümüzü çalan göstergeler dünyası, bizim için vahim bir netice hazırlamaktan çekinmeyecektir. Örneğin bizzat son dönemlerde moda olan sanal kumar belası, hızlıca köşeyi dönüp zengin olma hayalleriyle müptela olan kişilerin acınası hâlleriyle sonuçlanmaktadır. Ayrı bir çalışma konusu olan bu büyük problem, eğildiğimiz meselelerin önemli sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkar. Zira gerek “sahip olma” dürtüsünün cazibesine kapılan ve gerekse toplumsal rekabeti iliklerine kadar hissedilen günümüz insanı, yaptığı tercihlerin menfi sonuçlarını göz ardı edebilmekte ve anlık duygularla hayatını mahvedebilmektedir. Her ulaşılan hedefin cazibesini kaybettiği ve sürekli olarak yeni hedeflerin ortaya çıktığı bu sömürü döngüsünde, arzu edilen noktaya ulaşmanın olanağı yok gibidir. Zira her arzu, bir başka arzunun tetikleyicisi ve azmettiricisi hükmündedir. Erich Fromm’un da ifadeleriyle; “ihtiraslar tatmin edilseler bile, onların yol açtığı içsel boşluğu ve bunaltıyı, yalnızlığı ve depresyonları bu yolla doyuma ulaştırıp, çözümlemek mümkün değildir” (From, 2019, s. 147). Sınırsız olan arzular dünyasında, belli bir aşamadan sonra, hırs dolayısıyla kendini gösteren hırçınlık ve saldırganlık hâlleriyle karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır. Elbette hayatın içinde aktif rol almak adına birtakım hedefler tayin etmek gayet tabiidir. Fakat hedeflerin ölçüsünü kaçırmak ve hedefleri bütün her şeyin önüne koymak asla yaşamsal gayenin bir parçası olarak kabul edilemez. Şu hâlde aslolan şey, dengeyi gözeterek iyiyi ve kötüyü mukayese etmek ve bu doğrultuda eylemlerimize ve niyetlerimize makul bir zemin kazandırmak olabilir.

Bu çerçevede toplumsal yaşamın kaynağını “erdemli şehirler” ile açıklayan Farabî, şehirleri türlere ayırmaktadır. O, iyi ve güzel hasletlerle mücehhez kılınmış toplumları, erdemli şehirler olarak nitelerken, diğer yandan kötülüklerin ve çirkinliklerin kol gezdiği toplumları ise cehaletin hâkim olduğu sapkın ve sapmış şehirler olarak görmektedir. Onun nezdinde efdal olan şehirler, esas gayeye ulaşma yolunda olan şehirlerdir. Sayısız marazlarla bezenmiş olan fâsık ve bozuk şehirler ise kötü hasletlerinden ötürü esas gayeden uzak düşmüşlerdir. Özgürlüğü yalnızca bedensel hazlar peşinde koşma durumu olarak gören cahil şehrin toplumları, gerçek saadeti

tanıma haysiyetinden mahrumdurlar. Bu anlamda onlar, ihtiyaçlarının dışında, haddinden fazla servetler yığmalarından ötürü, bedbaht şehirlerin bedbaht kişileri durumunda görülmektedirler. Bunun aksine, “Millet-i Fâzıla” olan erdemli toplumlar, ahlâkî müeyyideyi, adaleti ve selâmeti öncelik kabul etmişler ve saadetli şehirlerin itibarlı toplumları olarak İtidâlli bir yaşamı tercih etmişlerdir (Fethali Hanî ve Fasihzade, 2017, s. 155-162). Elbette burada bahsedilen “yüce gayelere ulaşmak” kendiliğinden olabilecek bir şey değildir. Bunun için bazı şartlar ve yöntemler söz konusu olabilmektedir. Bu yöntemlerin başında gelen yollardan biri de eğitimidir. “Acaba, nispeten müreffeh toplumlardaki ebeveynler, çocuklarını özgürce oynamalarına, resim ve müzik yapmalarına izin vermek yerine, onları erken yaşlardan itibaren kapitalist sömürü sisteminin çarkına sokmayı ve şekil aldirmayı zorlayan şey nedir?” (Bauer, 2021: 112). Nitekim bu hususta istifade edebileceğimizi düşündüğümüz *Emile* kitabı, J. J. Rousseau tarafından kaleme alınan önemli kaynaklardan biridir. Ortaya koyduğu bu çalışmada, çocuk eğitimi üzerine detaylı incelemeler gerçekleştiren Rousseau, çocuk eğitiminin, tabiat ortamında gerçekleştirilmesi gerektiğine dair görüşler beyan etmektedir. O, kitapta geçen Emile karakterinden bahsederken, onun o yaşta çok kitap okumadığını fakat tabiat kitabını iyi öğrendiğinden bahseder (Rousseau, 2009, s. 136) Modern toplumlar bugün eğitimi yalnızca dört duvar arasına hapsedmekle çok fazla şey kaçırdıklarının belki de farkında değildirler. İşte modern eğitimin toplumları getirdiği nokta, Rousseau’nun eleştiriye tâbi tuttuğu ve problemleri gördüğü bir noktadır. Zira modern bireyler, tabiata ve canlılara dair bütün bilgileri deneyimlemeden, tefekkür etmeden yalnızca kuru bir ezber olarak öğrenmeyi tercih etmekte.

Bu bağlamda, doğanın yalnızca bir öğrenme alanı değil, aynı zamanda bir tedavi merkezi işlevi gördüğüne de değinmemiz yerinde olacaktır. Mesela Japonya’daki çoğu doktorların, hastaların reçetelerine “orman ziyareti” yazmaları oldukça düşündürücüdür. Son dönemlerde artan ve son raddeye ulaşan psikolojik problemler, özellikle bilim adamlarını bu alanda araştırmalar yapmaya sevk etmiştir. Diğer taraftan modern yaşam tavsiyelerinin hiçbir işe yaramadığını gören bazı düşünürler, “nasıl yaşamalıyız?” Sorusuna cevap aramaya koyulmuşlardır. Bu düşünürler arasında yer alan Kagge de, kaleme aldığı *Gürültü Çağında Sessizlik* kitabında, modern çağda nasıl yaşamak gerektiğine dair birtakım önemli tavsiyelerde bulunur. “Bir başına yaşamış insanlar, dağlardaki keşifler, münzeviler, denizciler, çobanlar ve evlerine dönen kâşifler binlerce yıldır hayatın gizemlerinin cevaplarının sessizlikte bulunduğu ikna olmuşlardır” (Kagge, 2020, s. 71). İşte bu sözleriyle, gerçek yaşamın tefekkür ve temaşa fırsatı sunan sakin bir doğa ortamında gerçekleştirilebileceğine işaret eden Kagge, modern gürültü kültürünün karşısına sessizlik kültürünü yerleştirir. Nitekim sessizlikle doğaya çekilen birey, doğayı keşfetmesinin yanı sıra kendisini de keşfedecek ve aradığı şeyin kendi içinde mündemiç bir hâlde bulunduğunu fark edecektir. Bu sebeple tabiat âleminde vakit geçirmek, kişinin kendini tanımasının en etkili yolu olarak görülmüştür. Yine bu bağlamda, *Yürümek* kitabında kayda değer tespitlere yer veren Kagge, modern dünyanın açmazlarına eğilir. İnsanları hazırcılığa alıştırarak yalnızca sistemin kölesi olmaya teşvik eden modernite, kişilerin hareket halinde aktif bulunmasına pek müsaade etmez (Kagge, 2021, s. 81). Bir tık sayesinde internet vasıtasıyla tamamlanan alışverişler, getir götür servisleri, ev işlerinde kullanılan son model akıllı robotlar ve dahası modern dünyanın nimetleri addedilmektedir. Fakat bunca konforlu bir hayata rağmen, günümüzde hastalıkların ve ruhsal problemlerin çok fazla artış göstermesi, modern dünyanın en büyük tezatlarından biridir. Bu noktada yeniden Thoreau’nun fikirlerine başvurmak yerinde olacaktır. Nitekim buraya kadar bahsedilen meselelerin ve istifade edilen düşünürlerin, onun felsefesini destekleme konusunda son derece yol gösterici olduğu söylenebilir.

Hülâsa, özellikle Amerikan sistemi üzerinden mevcut eleştirilerini temellendiren Thoreau, insan hayatı için doğanın nasıl bir öneme sahip olduğunu anlatmanın yanı sıra, tabiat âleminde vakit geçirmenin neden gerekli olduğuna da değinir. Artık kişiye rahat nefes alma fırsatı tanımayan modern sistemde, yaşamı huzurlu bir şekilde idame ettirmek hiç kolay değildir. Dolayısıyla her nerede olursa olsun, modern sistemle burun buruna gelen kişi, insanca yaşamayı tercih etmenin bir gereği olarak modern sistemin esaretinden derhâl kurtulmanın bir çaresine bakmalıdır. “Ben önce insan olmamız gerektiğini, daha sonra başka sıfatları edinmemiz gerektiğini düşünüyorum” diyen Thoreau, asıl muhteşem olanın, kişilere eklemlenen etiketler olmadığını ve insanın bizzat kendi kişiliği ile kazanacağı değerın sahici bir değer olabileceğini vurgular. Bunun yanı sıra, modern insanın, insan olarak değil, adeta bir makine olarak sisteme hizmet ettiğini de ekler (Thoreau 2023, s. 10-11). Onun, Amerikan toplumu üzerinden moderniteye getirmiş olduğu itirazlar da işte tam olarak bu noktadan hareketle alevlenmiştir. Zira insana zerre kadar değer vermeyen modern sömürü düzeninin ne elle tutulur ne de itimat edilir bir yanı kalmamıştır. Hâliyle bu düzenin tam karşısında yer almak, her insanın aslî görevi olmalıdır. Her ne kadar bireysel mücadeleler dünyayı değiştirmeye yeterli gelmese de bu bağlamda Thoreau asla umutsuz değildir. O, tek başına bile kalsa sömürü düzeninin tam karşısında yer alma konusunda oldukça kararlı bir duruş göstermiştir. Onun bu denli dik duruşunu şu sözlerinden anlamamız mümkündür; “bir kişi her şeyi yapamaz, ama bir şeyler yapmış olmalı” (Thoreau, 2013, s. 22). İşte onun bu sözleri, umutsuzluğu aşmak bakımından, dünyadaki tüm ezilenleri harekete geçirebilecek bir niteliğe sahiptir. Son tahlilde, Thoreau’nun buradaki düşüncelerinden ilham almanın ve geleceğe dair umudun, üstün meziyetli toplumlar vasıtasıyla kazanılabileceğini fark edebilmenin, bu çalışmanın neticesi açısından oldukça mühim bir yer teşkil ettiği ifade edilebilir.

6.SONUÇ

Çağlar boyunca toplumlara yön veren ve yaşadıkları toplumun vaziyetini murakabe eden düşünürler, adeta insanları uyandırma ve ikaz etme görevini üstlenmişlerdir. Hangi dönem olursa olsun, toplumsal sapmalar ve çürümeler her toplumda muhakkak olmuştur. Fakat modern çağa gelinceye kadar, böylesine bir dönüşüm daha önce rastlanılmayan bir durum olarak görülmektedir. Nitekim Avrupa uygarlığı üzerinden zuhur eden modernite ile birlikte, sayısız yeni yerler keşfedilmiş ve böylece sömürü düzeninin ilk temelleri hızla atılmıştır. Zahirde “bilim ve buluş” maskesine bürünen yeni keşifler, arka planda kanlı bir manzaranın tablosunu hazırlamaktan geri durmamıştır. Dış yüzeyi cilalanarak toplumlara sunulan modern manzaralar, insanların ekseriyeti tarafından kabul görse de araştıran ve sorgulayan, yüksek meziyet sahibi kitlelerin oklarına hedef olmaktan kurtulamamıştır.

Bu çalışmamız doğrultusunda bizler, Avrupa’nın içinde bulunduğu ahvalı, bizzat Avrupalı düşünürlerin sözleriyle mütalaa etmeye çalışan kişiler olarak, oldukça isabetli bir yol izlediğimizi düşünmekteyiz. Zira bir toplumun ne hâlde olduğunu net bir şekilde öğrenmek için, o toplumun içinde yaşayan kişilere kulak vermekten daha etkin bir yöntem olabilir mi? İşte bu münasebetle, ele almış bulunduğumuz bu makalemizde, bizlere rehberlik eden isim, köleliği reddetmesinden ötürü, Amerikan hükümetinin cezalarla susturmaya çalıştığı Thoreau olmuştur. Sırf insanca yaşamayı istediği için, Amerikan hükümeti tarafından hapse atılan Thoreau, sözde “İnsan Hakları ve Demokrasi” söylemleriyle ön plana çıkan Amerikan hükümetinin gerçek yüzünü bize göstermektedir. Ne yazık ki bugün geldiğimiz son asırda, Gazze’de katledilen masum bebekler adına ses veren sivil halka, şiddet uygulayarak susturmaya çalışan Batılı ülkelerin, insanlık dersinden nasıl sınıfta kaldıklarını hayretle izliyoruz. Kanaatimize göre, insanlık için, Batı tarafından üretilen sistemlerden adalet temenni etmek artık pek de mümkün değildir. Fakat maalesef ki, kendi toplumumuzda bile hâlen, zulme ortak olanlardan dünyayı

kurtarmalarını bekleyenlerin sayısı bir hayli fazladır. Kendi insanına dahi merhamet duymayan, önüne kim çıkarsa çıksın ezip geçmeye ant içmişçesine gözü dönmüş olan modern Batı sistemi, görebildiğimiz kadarıyla Gazze üzerinden çökmüş görünmektedir. Bu anlamda, gerek çalışmamızda yer verdiğimiz Thoreau ve gerekse öncülük sıfatı üstlenen diğer düşünürler, inkâra müsaade etmeksizin, Batı'nın ve özellikle Amerikan hükümetinin gerçek muhtevasını ortaya koymuşlar ve uyuyanları uyandırma noktasında etkin bir rol oynamışlardır. Netice itibarıyla, bizlerin gözlemlerine hacet kalmaksızın, doğrudan kendi gözlemlerini bizlere aktaran Batılı düşünürler, adeta insanlığın geleceğine dair umudun, Batı temelli sistemlerde olmadığını ve esas kurtuluşun yalnızca “yüce ruhlu toplumlar” eliyle tecelli edebileceğini haykırmaktadırlar.

Sonuç olarak, Thoreau'nun modernite eleştirisi, Topçu'nun Batı uygarlığına yönelik bakışıyla paralel şekilde değerlendirilebilir. Topçu, Batı uygarlığını madde ve ruh arasındaki ikilik üzerinden anlamlandırır. Ona göre, Batı tarihinde madde ile ruh arasında süregelen mücadele, genellikle maddenin galip geldiği bir seyir izlemiştir. Batı'nın insanlığa sunduğu yüksek ahlaki, sanatsal ve bilimsel kazanımların temelinde ise Hristiyanlık etkisinin bulunduğunu düşünür (Topçu, 2013, s. 240). “Ruhu maddenin esaretinden, ahlaki ekonomik kaygılardan kurtarmak arzusundayız” diyen Topçu (2013, s. 210), Batı uygarlığını, ruhu baskı altına alan maddi egemenlik olarak tanımlar.

Yazarın bütün sorunları, maddenin temsil ettiği değerlerin ruhsal olanlara üstünlük kurmasına dayandırdığı söylenebilir. Bu çarpıklığa karşı önerdiği çözüm ise, ruhun maddenin üzerinde hâkim olduğu bir düzenin inşasıdır. Topçu (2014, s. 302), “madde ve ruh, biri sonsuz hırs ve sefaletleri taşıırken diğeri Allah'tan aldığı ilhamla sürekli ileriye koşan iki farklı varlık alanı olarak yeryüzünde bir rekabet halindedir” diyerek, bu ayrımın kendisi için taşıdığı anlamı vurgular. Ona göre madde, insan varlığının en aşağı yönünü temsil ederken; ruh, ilahi kökeni itibarıyla insanın en yüce boyutunu teşkil eder (Topçu, 2016, s. 175). Maddenin aşağılığını onun nefsanî ve şehvani arzularla ilişkisinde görürken, ruhun yüceliğini ise sonsuzluk arzusu içinde ilahi olana ulaşma isteğiyle açıklar (Topçu, 2013, s. 240). Bedeni, ruhu hapseden bir zindan olarak tasavvur eden Topçu, Platoncu bir yaklaşımla ruhun kurtuluşunu bu bedensel hapisneden özgürleşmede bulur (Koç-Topluk, s. 2019). “İnsanda madde ile ruh bir aradayken, maddeden sıyrılmayı başaran ruh, yaydan fırlayan bir ok gibi mutlak güce yönelir, onunla birleşir ve amacına ulaşır; biz bu birleşmeye aşk adını veriyoruz” (Topçu, 2016, s. 163) sözleriyle bu Platoncu çizgiyi netleştirir.

Topçu, ruhu beden zindanında mahpus bir ilahi öz olarak görür ve ruh ile bedeni karşıt unsurlar şeklinde değerlendirir. Ancak zaman zaman maddeyi, ruha hizmet edebilecek bir araç olarak da konumlandığı görülür. Bu bağlamda, beden ruhun emrinde olduğu sürece, onun kurtuluşuna katkı sağlayabilecek bir vasıta haline gelir. Her iki durumda da Topçu'ya göre öncelik ruhundur; maddenin taşıdığı değerlerin ruha üstünlük kurması asla kabul edilemez. Ona göre maddenin hâkimiyeti felaket ve sefalet getirirken, ruhun egemenliği zarafet ve fazilet doğurur.

Topçu'nun madde-ruh düalizmi üzerinden inşa ettiği Batı medeniyeti eleştirisi, Thoreau'nun moderniteye yönelik düşünsel itirazlarıyla derin bir paralellik göstermektedir. Her iki düşünür de modern dünyanın maddi ilerlemeyi merkeze alan anlayışının, insanın manevî yönünü ihmal ettiğini savunur. Thoreau, bireyin doğayla, kendi içsel benliğiyle ve hakikatin yalınlığıyla kurması gereken sahici ilişkiyi, modernitenin mekanikleşmiş ve faydacı yapısı içerisinde kaybettiğini dile getirirken; Topçu da Batı uygarlığını ruhu tutsak alan bir maddi tahakküm olarak tanımlar. Bu bağlamda, her iki düşünür de insan varoluşunun asli unsurlarından biri olan ruhun, maddenin boyunduruğundan kurtarılması gerektiğini vurgular. Topçu'nun “ruhun

selameti"ni merkeze alan anlayışı ile Thoreau'nun "basit yaşa, derin düşün" çağrısı, bireyin içsel özgürlüğünü yeniden kazanması ve hakikate yönelmesi gerektiği fikrinde birleşmektedir. Bu yönüyle Topçu'nun Batı eleştirisi, Thoreau'nun modernliğe yönelik itirazlarını evrensel bir ahlaki ve metafizik zeminde yeniden üretmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, S. (2018). Yeryüzünde Birkaç Adım. (4. Baskı). Kubbealtı Yayınları.
- Alireza, M. (2012). Nature In American Transcendentalism. English Language and Literature Studies, 2(3), 61-68. DOI:10.5539/HYPERLINK
"http://dx.doi.org/10.5539/ells.v2n3p61"ells.vHYPERLINK
"http://dx.doi.org/10.5539/ells.v2n3p61"2n3p61
- Barkçın, S. (2018). Kalbin Akı. (4. Baskı). İnsan Yayınları.
- Bauer, T. (2021). Dünyanın Tekdüzeleşmesi. (K. Mücahid, çev.). Albaraka Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). Özgürlük. (E. Kübra, çev.). (4. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. ((2022). Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi. (D. D. Mustafa, çev.). Albaraka Yayınları.
- Breton, D. L. (2021). Sessizlik Üzerine. (T. Zeynep, çev.). Sel Yayınları.
- Breton, D. L. (2008). Yürümeye Övgü. (Y. İsmail, çev.). (2. Baskı). Sel Yayınları.
- Chomsky, N. (2022). Medyayı Dizginlemek. (Ş. Osman, çev.). Scala Yayıncılık.
- Chul Han, B. (2021). Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü. (T. Çağlar, çev.). İnka Yayınları.
- Chul Han, B. (2021). Güzeli Kurtarmak. (F. Kadir, çev.). (4. Baskı). İnsan Yayınları.
- Chul Han, B. (2021). Yeryüzüne Övgü. (E. Nefer, çev.). İnka Yayınları.
- Chul Han, B. (2023). Zamanın Kokusu. (Ö. Şeyda, çev.). (6. Baskı). Metis Yayınları.
- Cibran, H. (2022). Kırık Kanatlar. (S. Kenan, çev.). (10. Baskı). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Duralı, T. (2003). Çağdaş Küresel Medeniyet. (2. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Emerson, R. W. (2016). Yaşamın İdaresi. (S. Aytek, çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Emerson, R. W. (2022). *Denemeler*. (S. Aytek, çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Fethali Hanî, M. ve Fasihizade, A. R. (2017). Müslüman Âlimlerin Eğitim, Öğretim ve Temelleri Üzerine Görüşleri. (A. Nurcan, çev.). El-Mustafa Yayınları.
- Fromm, E. ((2019). Sahip Olmak ya da Olmak. (A. Aydın, çev.). (8. Baskı). Say Yayınları.
- Gros, F. (2017). Yürümenin Felsefesi. (U. Albina, çev.). Kolektif Yayınları.
- Harding, W. (1982). The Days of Henry Thoreau: A Biography. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hodder, Alan D. (2011) Thoreau's Ecstatic Witness. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kagge, E. (2020). Gürültü Çağında Sessizlik. (B. Nezihat, çev.). (2. Baskı). Alfa Yayınları.
- Kagge, E. (2023). Yürümek. (T. Oğuz, çev.). (2. Baskı). Kolektif Yayınları.
- Kaplan, Y. (2022). Yol Haritası. İnsan Yayınları.

- Koç Y.; Topluk, G. (2019). "Topçu Külliyyatının Ana Kavramlarını Birbirine Bağlayan Düğüm Noktası: Madde-Ruh Düalitesi". *Muhafazakâr Düşünce*. 16(57): 81-102.
- Richardson, R. D. Jr. (1986). *Henry Thoreau: A Life of the Mind*. Berkeley: University of California Press.
- Rousseau, J. J. (2009). *Emile*. (A. Ülkü, çev.). (8. Baskı). Selis Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2012). *Yalnız Adamın Hayalleri*. (Y. Ersin, çev.). (4.Baskı). Neden Kitap Yayıncılık.
- Schopenhauer, A. (2017). *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*. (G. Nuran, çev.). (4. Baskı). Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
- Thoreau, H. D. (1960). *On Man and Nature*. Mount Vernon: Peter Pauper Press.
- Thoreau, H. D. (2007). *Doğal Yaşam ve Başkaldırı*. (Ç. Seda, çev.). (2. Baskı). Kaknüs Yayınları.
- Thoreau, H. D. (2013). *Sivil İtaatsizlik*. (O. Melis, çev.). Kafe Kültür Yayıncılık.
- Thoreau, H. D. (2014). *Walden Ormanda Yaşam*. (Ö. Aykut, çev.). Zeplin Kitap.
- Thoreau, H. D. *Nerede ve Niçin Yaşadım*. (Y. Ç. Yonca, çev.). Notos Kitap Yayınevi.
- Topçu, N. (2013). *Ahlak Nizamı*. Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2014). *Yarınki Türkiye*. Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2016). *Kültür ve Medeniyet*. Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2016). *İradenin Dâvası Devlet ve Demokrasi*. (7. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2019). *Var Olmak*. (25. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Vatandaş, C. (2015). *Modern Çöküş İnsanın Modern Halleri*. (2. Baskı). Açılım Kitap
- Zimmerman, M. E. (2021). *Heidegger Moderniteyle Hesaplaşma*. (A. Hüsamettin, çev.). (2. Baskı). Paradigma Yayınları.

* * * * *